

УДК 346.1:001.895(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2021.3.11>**Крупа Л. В.,**

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри господарського права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

## ДО ПИТАННЯ ПРО ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

**Анотація.** Наукова стаття присвячена дослідженню природи і змісту господарсько-торговельної політики України. Встановлено форми її реалізації. Досліджено компетенцію суб'єктів публічної влади, що реалізують господарсько-торговельну політику держави. Приділено увагу аналізу заходів стимулювання та обмеження торговельної діяльності. Розглянуто тенденції економічного розвитку України у ретроспективному та територіальному аспектах. Проаналізовано торговельну політику країн членів СОТ на підставі плану, затвердженого Міністерством економіки України.

Приділено увагу аналізу чинної нормативної бази та законодавчих ініціатив щодо закріплення господарсько-торговельної політики. Проведено порівняльний аналіз економічної і господарсько-торговельної політики, встановлено, що остання є складовою частиною економічної. Досліджено зміст господарсько-торговельної політики, виділено її ознаки. В результаті цього визначено, що господарсько-торговельна політика – це спрямована на гармонізацію з єдиним світовим ринком стратегічна доктрина держави, що відбивається у системі засобів, які формують і запроваджують механізм правового регулювання торговельних відносин задля створення соціально спрямованого порядку здійснення господарсько-торговельної діяльності, що забезпечуватиме сталий розвиток національної економіки. Визначено такі напрями внутрішньої торговельної політики, як скорочення бюрократизму шляхом прозорості податкової політики і передбачуваності державного регулювання; захист прав інтелектуальної власності, зокрема торгових марок; гармонізація національних стандартів з міжнародними; середньорічний темп зростання ВВП. Виокремлено складові частини господарсько-торговельної політики, такі як правова й законодавча. Встановлено зв'язок господарсько-торговельної політики з національною торговельною безпекою. Визначено такі її рівні, як критичний мінімум товарного забезпечення; параметри економічного зростання; контроль порушень монополізму і добросовісної конкуренції; вимоги до ступеня інноваційності товарів.

**Ключові слова:** торгівля, господарсько-торговельна діяльність, економічна політика, господарсько-торговельна політика, національна торговельна безпека.

### **Krupa L. V. Regarding the trade policy of Ukraine**

**Abstract.** The scientific article is devoted to the study of the nature and content of economic and trade policy of Ukraine. Forms of its realization are established. The competence of public authorities that implement the economic and trade policy of the state has been studied. Attention is paid to the analysis of measures to stimulate and restrict trade activity. The tendencies of economic development of Ukraine in retrospective and territorial aspect are explained. The article analyzes the trade policy of WTO member countries on the basis of a plan approved by the Ministry of Economy of Ukraine.

Attention is paid to the analysis of the current regulatory framework and legislative initiatives to consolidate economic and trade policy. A comparative analysis of economic and economic and trade policy, it is established that the latter is a component of economic. The content of economic and trade policy has been studied, its features have been singled out. The result was a definition of where economic and trade policy is aimed at harmonization with the single world market strategic doctrine of the state, reflected in the system of means that form and implement a mechanism of legal regulation of trade relations, in order to create a socially oriented economic and trade activities will ensure the sustainable development of the national economy. The directions of domestic trade policy are determined: reduction of bureaucracy, by means of transparency of tax policy and predictability of state regulation; protection of intellectual property rights, in particular trademarks; harmonization of national standards with international ones; average annual GDP growth rate. The components of economic and trade policy are singled out, namely legal and legislative. The connection between economic and trade policy and national trade security has been established. Its levels are defined: critical minimum of commodity supply; parameters of economic growth; control of violations of monopoly and fair competition; requirements for the degree of innovation of goods.

**Key words:** trade, trade activities, economic policy, trade policy, national trade security.

**Вступ.** Інтеграція України до Світової організації торгівлі поставила перед економікою низку питань, серед яких слід назвати гармонізацію торговельного законодавства з нормами СОТ, розвиток і підтримку українського товаровиробника, технічне регулювання торговельних відносин відповідно до вимог світових стандартів, захист економічної і соціальної безпеки. Вочевидь, відповіді на ці та інші питання слід давати шляхом розроблення стратегічних програм розвитку й регулювання економіки країни. Торгівля як складова ланка економіки нерозривно поєднана з іншими видами господарювання, отже, повинна регулюватися в єдиному стратегічному напрямі, спираючись на особливості сутності господарсько-торговельних правовідносин. Визнаючи факт повсякчасного зростання питомої ваги саме торгівлі у складі ВВП України, констатуємо низьку увагу правників і законодавця до гармонійного та ефективного регулювання цієї діяльності, отже, ігнорування необхідності формування стратегії держави щодо напрямів розвитку торговельної діяльності.

Наведемо статистичні дані, що вказують на збільшення обсягів торгівлі в Україні останнім часом, отже, актуалізують погляд науковців на необхідність розроблення теоретичних засад державного регулювання цієї галузі.

«Якщо за результатами 2019 р. частка переробної промисловості у структурі ВВП за виробничим методом складала 10,8%, а оптової і роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів – 13,2%, то за результатами трьох кварталів 2020 р. відповідні показники склали 10,2% і 14%, тобто характеристикою української економіки дедалі більше стає не створення нових сучасних продуктів, а ремонт і перепродаж застарілої продукції» [1].

Дослідниками відслідковується інституційна невизначеність управління економікою останнім часом. Наприклад, у липні 2020 р. створено Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (з функцією центрального органу виконавчої влади України, що відповідає за формування та забезпечення реалізації державної промислової політики у сферах розвитку стратегічних галузей промисловості). Натомість невизначеність компетенції нового міністерства привела до низки

непорозумінь із Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, зокрема щодо нормативного визначення кола повноважень та фінансової складової частини нового міністерства.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Законотворчо були зафіксовані намагання розробити державну політику у сфері внутрішньої торгівлі. Так, для створення правових засад провадження торговельної діяльності Розпорядженням КМ України від 7 жовтня 2009 р. № 1200-р було схвалено концепцію проекту Закону України «Про внутрішню торгівлю». В концепції зазначається таке. «Істотними недоліками законодавства у сфері внутрішньої торгівлі є невизначеність основ формування відповідної державної політики та відсутність єдиного підходу до вирішення питань, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарювання у зазначеній сфері» [2].

В законопроекті визначались такі терміни, як «внутрішня торгівля», «виробничо-торговельна та торговельна діяльність», «оптова та роздрібна торгівля», «об'єкт торгівлі»; принципи провадження торговельної діяльності; особливості організації окремих видів торгівлі; повноваження у сфері торгівлі спеціально уповноваженого центрального органу та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; напрями реалізації державної політики у сфері внутрішньої торгівлі, зокрема такі:

- створення системи взаємовідносин у сфері внутрішньої торгівлі, яка враховує інтереси всіх її суб'єктів;

- покращення торговельного обслуговування та задоволення потреби споживачів у високоякісних товарах і послугах;

- забезпечення належного рівня підготовки працівників, який відповідає встановленим стандартам якості професійної освіти та освітньо-кваліфікаційним вимогам, визначеним для кожної професії;

- правовий статус громадських організацій та об'єднань суб'єктів господарювання у сфері внутрішньої торгівлі, механізм їх участі у формуванні та реалізації державної політики у зазначеній сфері;

- механізм державної підтримки суб'єктів господарювання у сфері внутрішньої торгівлі,

які здійснюють продаж соціально значущих товарів;

– відповідальність суб'єктів господарювання у сфері внутрішньої торгівлі за порушення вимог законодавства; однак цей законопроект після обговорення комітетами ВР України було відкликано, отже, досі питання прийняття цього закону є актуальним, як і 10 років тому.

Зараз засоби державної політики у сфері торгівлі закріплено у розгалуженій низці законодавчих актів. Так, стаття 5 ГК України закріплює конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. «Правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави» [3].

Серед конституційних основ правового господарського порядку в Україні вбачається найбільш тісний зв'язок із господарсько-торгівельною діяльністю. Так, слід відзначити забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині й суспільству; право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності. Закон виділяє також такі засади правового господарського порядку, як економічна багатоманітність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва; забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом; захист прав

споживачів; взаємовигідне співробітництво з іншими країнами; визнання і дія в Україні принципу верховенства права.

Безумовно, відслідковується зв'язок між державною господарсько-торгівельною політикою і загальними принципами господарювання. Серед них ГК України виділяє такі:

– забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;

– свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;

– вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;

– обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства й держави;

– захист національного товаровиробника;

– заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Професор Д.В. Задихайло визначає «економічну політику держави як форму реалізації державою власної суверенної економічної влади та відповідних функцій, що організаційно інституціалізована як особливий тип та процес діяльності, який за своїм механізмом складається з формування та здійснення офіційно затвердженого алгоритму застосування правових засобів державного впливу на зміст, структуру та динаміку внутрішньо- та зовнішньоекономічних відносин, на макроекономічні властивості ринкової рівноваги шляхом відповідного корегування змісту правового господарського порядку задля досягнення програмно визначених кількісних та якісних властивостей функціонування національної економічної системи, забезпечення економічного народовладдя та суверенітету України» [3].

В законодавстві немає визначення господарсько-торгівельної політики України, однак стаття 9 ГК України [4] містить норму, що регулює форми реалізації державою економічної політики, згідно з якою у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну)

і поточну (тактичну) економічну й соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення загалом.

Прогресивною вбачається норма, що закріплює поняття «економічна стратегія» як вибраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення великомасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту.

Економічна стратегія включає визначення пріоритетних цілей економіки, засобів та способів їх реалізації, виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденцій, що наявні в національному та світовому господарстві, та враховуючи законні інтереси суб'єктів господарювання.

ГК України містить визначення економічної тактики, під якою розуміють «сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку економіки».

Законом передбачається правове закріплення економічної політики у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України, а також окремих її регіонів, крім того, політика знаходить своє відображення в програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики в них.

Основні напрями економічної політики держави відображені у статті 10 ГК України, серед яких визначають структурно-галузеву, інвестиційну, амортизаційну, політику інституційних перетворень, цінову, антимонопольно-конкурентну, бюджетну, податкову, грошово-кредитну, валютну, зовнішньоекономічну політику. Така норма не обмежує вичерпним переліком напрями економічної політики. Отже, з огляду на значне місце торгівлі в структурі економіки країни; приєднання до Світової організації торгівлі, що впливає, безумовно,

на зовнішньоторговельні відносини; фактичне виділення специфічних торговельних відносин у нормах, присвячених економічній політиці, доходимо висновку про необхідність виділення у складі основних напрямів економічної політики господарсько-торговельного. Крім того, жоден із зазначених напрямів не здатен повно, всебічно охопити торговельні правовідносини у всій їх різноманітності, а саме зовнішні і внутрішні, безпосередньо торгівлю та операції, що її опосередковують, форми торгівлі та державне регулювання.

Господарсько-торговельна політика – це спрямована на гармонізацію з єдиним світовим ринком стратегічна доктрина держави, що відбивається у системі засобів, які формують і запроваджують механізм правового регулювання торговельних відносин задля створення соціально спрямованого порядку здійснення господарсько-торговельної діяльності, що забезпечуватиме сталий розвиток національної економіки.

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [5] є нормативним актом, що визначає порядок формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного й соціального розвитку. Законом установлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку. Згідно зі статтею 4 цього Закону, до системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку входять серед інших прогнози розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період. Стаття 12 Закону вказує на те, що прогнози розвитку галузей економіки розробляються на середньостроковий період згідно з Переліком галузей економіки, щодо яких розробляються прогнози розвитку, порядок та терміни їх розроблення, визначені Кабінетом Міністрів України [6], який, на нашу думку, слід доповнити торгівлю.

Нещодавно Україна затвердила Прогноз економічного і соціального розвитку на 2021–2023 рр., схвалений Постановою Кабінету

Міністрів України від 29 липня 2020 року № 671, у якому зазначається таке: «Обсяги промислового виробництва за 2017–2019 роки зростали лише на 1,2% у середньому щорічно. Натомість з огляду на зміну у драйверах попиту драйверами економічного відновлення почали виявлятися інші галузі, такі як будівництво, сільське господарство, роздрібна торгівля. Протягом 2017–2019 рр. ці види діяльності в середньому щорічно зростали на 19,5%, 2,5%, 7,7% відповідно.

Динаміка обсягів випуску внутрішньої торгівлі у 2021–2023 рр. прогнозується на рівні 4,3% у середньому щорічно (у 2021 р. – на 4,8%), що дещо перевищуватиме значення звітних показників 2017–2019 рр. (3,9%) за рахунок інтенсивного розвитку роздрібно-го сегменту ринку в умовах розширення торгових мереж, онлайн-торгівлі та збільшення споживчого попиту на тлі зростання доходів населення, а також відновлення попиту на торговельні послуги з боку підприємств реального сектору економіки з урахуванням зменшення попиту торгівлі енергетичними товарами в умовах підвищення енергоефективності». [7] Приділення уваги торговельній галузі в прогнозному нормативному акті є першим кроком на шляху формування господарсько-торговельної політики і прийняття окремого акта щодо неї.

Зазначене дає підстави говорити про існування Правової торговельної політики, а саме такої організації правотворчого процесу, завдяки якій досягається реалізація торговельної політики шляхом закріплення пріоритетів правового регулювання та основних його засобів задля встановлення оптимального торговельного порядку.

Джерелами правової торговельної політики є права доктрина у сфері розвитку регулювання торговельних відносин; окремі положення актів господарського законодавства; положення нормативно-правових актів спеціального призначення, а саме державних програм розвитку внутрішньої і зовнішньої торгівлі країни.

Правова торговельна політика повинна мати чітку законодавчу стратегію, тобто законодавчу торговельну політику, якою є нормотворча діяльність, спрямована на реалізацію правової торговельної політики держави у нормах закону. Її засобами можна назвати формування

плану законодавчих ініціатив із зазначенням строків, компетентних нормотворчих органів і закріпленням відповідальності за їх порушення; санацію господарського законодавства щодо встановлення кола наявних джерел законодавства, що регулюють торговельну діяльність, та розроблення переліку джерел, створення яких планується в процесі оптимізації; розроблення основних нормотворчих заходів щодо імплементації до цих джерел необхідних новел; проведення дослідницької роботи щодо систематизації законодавства у сфері регулювання торговельної діяльності та визначення його кінцевої конфігурації; імплементацію норм міжнародних договорів у господарське законодавство.

Слід зазначити, що розроблення торговельної політики не є новим для держав СOT. Практикою цієї міжнародної організації є систематичне відслідковування її змісту в країнах-учасниках. Регулярність проведення оглядів торговельної політики залежить від частки члена СOT у загальному обсязі світової торгівлі. Міністерство економіки України розробило план проведення огляду торговельної політики членів СOT на 2022 р. Це один із найважливіших видів діяльності цієї міжнародної організації. Метою оглядів є забезпечення прозорості та передбачуваності торговельних режимів членів СOT, сприяння більш повному дотриманню правил та принципів СOT усіма членами. Чотири найбільші світові трейдери (ЄС, США, Японія і Китай) мають проходити таку процедуру, як правило, раз на три роки; наступні 16 членів СOT (Австралія, Бразилія, Канада, Швейцарія, Індія, Туреччина, Сінгапур, Корея, Малайзія, Таїланд, ОАЕ тощо) – кожні п'ять років; решта членів СOT, у тому числі Україна, – кожні сім років із можливістю подовження тривалості періоду між оглядами для найменш розвинених країн. Детальна інформація про огляди торговельної політики членів СOT знаходиться на офіційних вебсайтах СOT та Мінекономіки.

Постановою КМ України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» були розроблені напрями розвитку економіки, серед яких слід назвати міжнародну економічну політику і торгівлю. В нормативному акті зазначаються візія та стратегічні

цілі, аналізуються тенденції у світовій економіці та їх вплив на зовнішню торгівлю. Хотілося б зазначити, що нормативний акт оминув внутрішньо торговельні відносини і стратегію їх розвитку, що, напевно, могла би позитивно вплинути на розвиток національного товаровиробника і підвищення якості задоволення потреб українського споживача.

Прогнозування і планування економічного розвитку має базуватись на дотриманні норм економічної безпеки держави, тобто такого стану економіки держави, за якого забезпечуються її економічна незалежність, можливість протидіяти внутрішнім і зовнішнім негативним факторам економічного характеру задля захисту національних економічних інтересів.

Отже, Національна торговельна безпека входить до складу національної економічної безпеки країни і полягає у системному запобіганні критичного дефіциту товару за рахунок створення й державної підтримки відповідного правового порядку торговельної діяльності, що має забезпечувати функціонування внутрішнього і зовнішнього ринку в режимі дотримання принципів свободи підприємництва і водночас реального забезпечення національної економіки товарами в необхідній кількості та якісних параметрах для розширеного відтворення конкурентоспроможного середовища без засто-

сування механізмів надмірної примусової експлуатації трудових, інтелектуальних, фінансових і природних ресурсів країни та виникнення надмірної залежності від товарів недиверсифікованих суб'єктів іноземних держав.

Рівні національної торговельної безпеки мають визначатися щодо критичних мінімумів товарного забезпечення в галузях економіки, що мають істотне значення для держави; параметрів програмованої динаміки економічного зростання та, відповідно, бажаних обсягів і складу їх товарного забезпечення для цього; виявлення порушення монополізму і добросовісної конкуренції на внутрішньому й зовнішньому ринках; ступеня інноваційності товару.

**Висновки.** Таким чином, дослідження доводить необхідність запровадження в національне законодавство категорії «господарсько-торговельна політика». Все ще залишається потреба у глибокому дослідженні засобів реалізації цього поняття, а особливо важливим є розроблення законодавчої ефективності її впровадження у правовий господарський порядок. На нашу думку, настав час закріпити у законодавстві торгівлю як галузь, щодо якої необхідно здійснювати стратегічне прогнозування. Дієвим механізмом її запровадження стане розроблення правових і законодавчих засад реалізації господарсько-торговельної політики України.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Україна 2020–2021: невинуваті очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки). URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2021-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR-ENG.pdf>.
2. Про схвалення Концепції проєкту Закону України «Про внутрішню торгівлю»: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 7 жовтня 2009 р. № 1200-р. *Урядовий кур'єр*. 2009. № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2009-%D1%80#Text>.
3. Задихайло Д.В. Економічна влада в контексті правового регулювання господарських відносин. *Вісник національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 163–171.
4. Господарський кодекс: Закон України від 3 листопада 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.
6. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєктів Бюджетної декларації та державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621. *Офіційний вісник України*. 2003. № 18. С. 64. Ст. 834. Код акта 25058/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF#n260>.
7. Про схвалення прогнозу економічного і соціального розвитку на 2021–2023 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 671. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF#Text>.